

jat eivät kaivanneet.

Aslaman katsojatutkimuksen keskustelijoiden arviot uutisten ihmiskuvasta vastaavat pitkälti projektin määrällisten sisällönerittelyjen tuloksia. Keskustelijat olettivat tilanteen korjautuvan naistoimitajien ja haastateltavien määrää lisäämällä, ainoastaan 'naisasia-aktiivien' ryhmä epäili tätä ja toivoi tiedostamista ja toimittajan vastuuta ja moninaisuuden esille-tuomista ylipäätään. Vaikka neljä ryhmäkeskustelua tarjoavatkin varsin kapean kuvan katsojien mielipiteistä ja arvioista, niitä ei ole missään mielessä syytä väheksyä. Se, että uutiset ovat naiskatsojien (eikä vain tutkijoiden) mielestä 'vinoja', kertoo karua kieltään uutismaailman miehisyydestä ja siitä etteivät uutiset suinkaan toimi Klaus Brhuun Jensenin esittämän ihanteen mukaisina arkea jäsentävinä viitekehäksinä: niistä puuttuu tavallisen ihmisen ja ennen kaikkea tavallisen naisen näkökulma lähes täysin. Juuri tämän luulisi kiinnostavan kirjan kohde-ryhmää – ohjelmantekijöitä – sillä ohjeimia kaikeksi tehdään katsojille eikä mittareille. Ja toisaalta, luulisi katsojien mielipiteiden huomioon ottamisen näkyvän ajan myötä myös mittareissa.

Nopeita pelinavauksia

Kokonaisuutena kirja on – huolimatta ilmeisestä hyödyllisyydestään ohjelmantekijöiden herättelijänä – joilakin tapaa keskeneräinen. Yhteinen johdanto tai tuloksia yleisemmin pohdiskeleva luku olisi kenties voinut korjata tilannetta: samalla samansuuntaiset tulkinnot eri aineistoista olisi voinut vetää yhteen. Nyt lukija lukee niitä hiukan eri muodoissa kaikista kolmesta raportista. Myös pintaripaisun omaiset, lähes ranskalaisin viivoin esitetyt kappaleet ärsyttivät ainakin tätä lukijaa – varsinkin, kun juuri nämä kappaleet sisältävät monia mielenkiintoisia avauksia ja näkymiä tutkimuksen, käytännön ja sukupuoliproblematiikan suhteen ylipäätään. Ja mikäli kohderyhmä on todellakin ohjelmien tekijät, myös he varmaankin mieluummin lukisivat valmista tutkimusta kuin ehdotuksia jatkotut-

kimuksen mahdollisista kohteista.

Toisaalta näissä nopeissa pelinavauksissa voi olla oma logiikkansa – toivoa sopia, että kirja herättää toimittajien ja ohjelmantekijöiden keskuudessa keskustelua paitsi naisten aliedustuksesta uutismaailman kaikilla osa-alueilla, myös siitä, minkälaisista asioista he toivoisivat tutkimustietoa työssä tueksi tuotettavan.

Päät on siis laskettu. Kysymys on tärkeästä asiasta. Lukija jää kaipaamaan lisää ja syvempää... ja tietysti muutosta.

SANNA VALTONEN

Suomalaisuuden karikatyyriä

Ylönen, Marja (1995)

KARIN SUOMALAINEN.

Pilapiirroksiset suomalaisuuden legitimoitina.

Acta Universitatis Tamperensis, ser. A vol 468. 234 s.

Tutkijaa, joka tarttuu kansalliseen instituutioon, ei voida syyttää tehtävän helppoudesta, sillä miten analysoida jotain, joka on kaikkia lähellä ja jonka kaikki tuntevat?

Marja Ylönen on onnistuneesti tarttunut väitöskirjassaan yhteen tällaiseen aluksi niin ihailtuun ja lopulta niin vihattuun kansalliseen instituutioon, pilapiirtäjä Kari Suomaiaiseen.

Karin suosio ei rajoittunut ainoastaan Helsingin Sanomien lukijakuntaan, vaan lähes vuosittain julkaistut aibumit levisivät myös koteihin, joissa Helsingin Sanomia ei luettu lainkaan. Myös Kari itse perheineen nousi kuuluisuuteen,

mitä ei yleensä lehdistössä työskenteleville tapahdu. Karin 40-vuotinen ura Helsingin Sanomissa päättyi vuonna 1991, kun lehden päätoimittaja hyllytti rasistisen somaliaiheisen piirroksen. Pilapiirtäjän itsensä mukaan hyllytys antoi tekosyn lopettaa Helsingin Sanomille piirtämisen.

Karin suosion ja epäsuosion taustaa vasten Ylönen pohti väitöskirjassaan sitä, mikä piirroksissa oli sellaista, että ne vetosivat vuosikymmenien ajan suomalaisiin, millaisia me suomalaiset olimme hyväksyessämme ja lopulta hyljätessämme Karin piirrosten avomaailman.

Ylönen tutkimuksella on myös tervetullut metodinen tavoite. Pilakuvien ja niiden merkitysten tutkimiseen ei ole olemassa valmista mallia, joten Ylönen yhtenä tarkoituksena on kehittää mallia, jonka avulla voidaan analysoida kuvaa ja huumoria yhdistävää viestintämuotoa. Ylönen joutuukin operoimaan kahtaalla. Hän käyttää semioottisia teorioita kuvan merkitysten tutkimiseen ja erinäisiä huumoriteorioita – yhteensopimattomuus, huojennus- ja laukaisuteoriat – pilapiirrosten hauskuuden analysointiin.

Tutkimuksen aineisto koostuu Karin Helsingin Sanomien pääkirjoitussivuilla vuosina 1951-1991 ilmestyneistä pilapiirroksista, joista on valittu analysoitavaksi viisi vuoden pituista ajanjaksoa: 1952, 1960-61, 1968-69, 1980 ja 1990. Piirroksia näiltä vuosilta kertyi yhteensä 911.

Mitätöintistrategia

Ylönen etenee selkeästi ja järjestelmällisesti analysoiden ensin piirrosten makro- l. kokonaismerkityksiä ns. Suisin mallin avulla, jonka jälkeen hän purkaa makromerkityksiä diskurssianalyysin keinoin. Hieman häiritsevää lukijan kannalta on se, että Ylönen joissakin tilanteissa viittaa piirroksiin, joita hän ei ole ottanut mukaan kuvanäytteisiin suuren esimerkkimäärän vuoksi.

Ylönen päätyy pilapiirrosten mitäöintistrategioiden analysointiin, joka osoittautuu erittäin käytökelpoiseksi malliksi pilapiirrosten merkitysten tutkimiseen. Piir-

roksissa, joissa mitätöintistrategia esiintyi, esitettiin kaksi näkökantaa. Toinen vahvistettava näkökanta oli piirtäjän mukaan "oikea", toinen taas oli "väärä" eli mitätöitävä.

Ylösen mukaan piirrosten asema kulttuurisena ilmiönä perustui siihen, että niissä vahvistettiin suomalaisessa yhteiskunnassa itsestäänselvyysinä pidettyjä arvoja sekä luonnoksi tulleita käsityksiä siitä, millaisia me suomalaiset olemme. Ylösen käyttää Roland Barthesin ajatusta moderneista myyteistä, kertomuksista, joiden kautta kulttuuri ymmärtää ja käsitteellistää ympäröivää todellisuutta. Piirrosten hahmot olivat poikkileikkaus myyttisestä suomalaisesta yhteiskunnasta. Hahmogalleriassa olivat edustettuina niin ikääntyneet maalaiset, kaupunkilaiset, veteraanit kuin poliittiset puolueetkin.

Millä tavalla kansan ajatellaan ajattelevan

Ylösen mukaan Karin piirroksista saavuttivat tärkeän asemansa, koska piirtäjä tiesi, mitä kansan ajatellaan ajattelevan. Pilapiirroksiset toimivat siten, että ne eivät kerro lukijalleen mitään uutta, vaan ne viittaavat jo olemassa olevaan. Jotkut Karin piirroksista viittasivat mm. kansannäytelmiin, kansansatuihin, populaariin kirjallisuuteen, joihin useimmat suomalaiset ovat tutustuneet esimerkiksi koulussa.

Piirroksessa voi myös olla jokin suomalaiselle kulttuurille tuttu esine, vaikkapa punainen kreppipaperi latureitin merkiksi, jonka tunnistaminen herättää katsojassa nostalgista mielihyvää. Tällainen pieni yksityiskohta saa katsojan tuntemaan, että kuva tapahtuu juuri hänelle. Näin Karin pilakuvat käyttivät hyväkseen suomalaisen kulttuuriin kuuluvaa kaikille yhteistä arkitietoa, jota ne myös samalla vahvistivat.

Merkittävä tekijä oli myös toistuvuus. Piirrosten käsitykset ja arvot olivat niin johdonmukaisia, että lukija tiesi mitä oli tulossa. Se, että piirroksiset täyttivät lukijan odotukset, on selitys sille, että ne hauskuuttivat myös niitä, jotka eivät piirrosten käsityksiä jakaneet.

Karin piirroksissa vahvistettiin myyttistä suomalaisuutta: puritaanisuutta, realismia, puolustushenkistä isänmaallisuutta, yksin pärjäämistä, miehistä mieheyttä, kainoa naiseutta ja vapautta. Vapaus kylläkin käsitettiin yksipuolisesti; suomalaisilla on vapaus mennä ulkomaille, mutta ulkomaalaisilla ei ole oikeutta tulla tänne.

Karin linja vs. lehden linja

Ylösen tutki piirrosten suhdetta Helsingin Sanomien pääkirjoitukseen ja huomasi, että ristiriitaa ilmeni ensimmäisen kerran vuonna 1980 ja vuonna 1990 erimielisyyttä esiintyi jo huomattavan usein. Ristiriidat koskivat ihmisoikeuksia, rotujen ja sukupuolten tasa-arvoa, pakolaisia, kansainvälisyyskasvatusta, kehitysapua, EY:ä ja siviilipalvelua, joita kaikkia Kari kritisoi.

Pääkirjoitusten ja pilapiirrosten väliseen ristiriitaan liittyy mustahattuisen piirtäjähahmon, Karin alter egon, esiintyminen parina viimeisenä vuotena. Hahmon kautta eivät puhuneet kansalaiset vaan piirtäjä itse, joka oli joutunut törmäyskurssille muun kulttuurin kanssa. Parhaiten tämä tuli ilmi vuoden 1990 lopulla julkaistussa piirroksessa, jossa piirtäjähahmo makaa nojatuolissa ja toteaa: "En ole seurallinen tyyppi. Olen mieluummin yksin oikeassa kuin lauman kanssa väärässä".

Karin suosio perustui siihen, että piirroksiset vahvistivat kollektiivista arvomaailmaa. Tästä löytyy myös selitys niiden epäsuosiolle. 1980-luvulle tultaessa Suomi ei enää ollut kulttuurisesti niin yhtenäinen kuin vielä aikaisempina vuosikymmeninä. Kollektiivista arvomaailmaa ei enää ollut. Suuret selityskertomukset olivat menettäneet merkityksensä, joten kansallista identiteettiä ei enää tarvinnut perustella.

Aikaisemmillä sodan kokeneilla sukupolvilla oli ollut poliittisista mielipide-eroista huolimatta yhtenäinen merkitysmaailma. Nuoremille lukijoille puolestaan piirrosten arvomaailma alkoi näyttää itsekkäältä, sovinniselta ja rasistiselta.

Ylösen tutkimus vahvistaa vanhan totuuden siitä, että kuva on

kavala. Karin piirroksiset eivät olleet vain harmittomia jäänteitä menneiltä vuosikymmeniltä, sillä ne eivät ainoastaan hauskuuttaneet ja toimineet varaventeleinä negatiivisille tunteille, vaan ne myös tuottivat todellisuutta.

Samalla kun Karin suomalainen on metodinen opas pilapiirroksien tutkimukseen, on se myös monipuolinen katsaus sodanjälkeisen Suomen mentaliteetteihin. Ylösen tutkimus on osoitus siitä, miten visuaalisen aineiston ja huumorin tutkimisen kautta avautuu näkyvä kulttuurin ajattelutapoihin. Purkaessaan piirrosten merkityksiä ja arvomaailmaa Ylösen purkaa myös suomalaisten käsityksiä itsestään. Se, mikä piirroksista löytyi, ei välttämättä ollut sitä mitä me olemme, vaan mitä meidän sanotaan olevan, jonkinlaista suomalaisuuden karikatyyriä.

JOHANNA VARELIUS

Fantasmat sukupuolikulttuuria jäsentämässä

**Näre, Sari (1995)
ETNOPSYSKOANALYYTTISIA
NÄKÖKULMIA
SUKUPUOLIKULTTUURIIN.**

Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimusraportteja 229. Helsinki: Yliopistopaino. 203 s.

Yhdeksän vuotta sitten Sari Näre kirjoitti *Tiedotustutkimukseen* (3/1986) lennokkaan artikkelin 'Katsefallos ja kiimaisen naisen arkkityyppi'. Artikkelin pohjautui